

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

місячнік сапэчна кulturalны / 211 / чэрвец 2026

Днямі нечакана згадалася, што такой вясновай парою калісьці даводзілася віншаваць з днём нараджэння ўладыку Філарэта, які больш за два дзесяцігоддзі кіраваў Беларускай праваслаўнай царквой і з якім жыццёвыя дарогі звялі мяне на пачатку 1990-х гадоў. Зазірнуў у Вікіпедыю – і сапраўды: Філарэт (свецкае імя Кірыл Вахрамееў) прыйшоў на свет 21 сакавіка 1935 года...

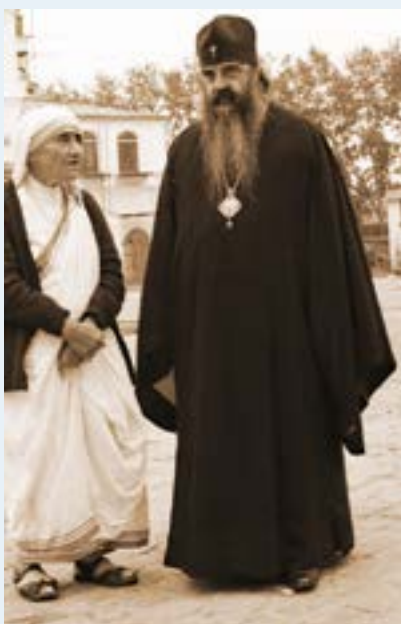

Уладыка Філарэт

■ Уладыка не стаў героем маёй кнігі «Імёны Свабоды». Але героем найноўшай гісторыі Беларусі, у зямлі якой — відаць жа, не без волі яго самога — знайшоў апошні спачынак у 2021 годзе, **Філарэт**, безумоўна, быў. Гэта, добра памятаю, засведчыла тады безліч водгукаў на ягоны сыход. Сярод іх прысутнічалі і прыхільныя прыгады дэпутатаў незалежнасці, што працавалі з Філарэтам у нашым Вярхоўным Савеце гістарычнага 12-склікання і вярнулі Беларусь на палітычную карту свету.

Кажуць, пра тых, хто ўжо ў іншым свеце: *aut bene, aut nihil* – альбо добра, альбо нічога. Мне больш даспадобы іншае: *aut bene, aut veritas* – альбо добра, альбо праўду.

З уладыкам – з 1992 да 2013 года ён быў мітрапалітам Мінскім і Слуцкім, патрыяршым экзархам усяе Беларусі – мне выпала не проста быць знаёмым, сустра-

кацца і гутарыць, але і бываць у супольных паездках у мой родны Полацк і нават сядзець за адным бяседным сталом, частуючыся, як ніколі не прамінаў пасля малітвы абвясціць вяльможны гаспадар, чым Бог паслаў.

Таму ў памяці ёсць свая прысвечаная ўладыку «шуфлядка». Хачу выцягнуць адтуль некалькі ўспамінаў.

Найперш паказалася з гэтай шуфлядкі першая сустрэча ў ягоным экзархатаўскім кабінце, куды мітрапаліт запрасіў пасля некалькіх маіх кніг пра Еўфрасіню Полацкую. Памятаю, я назваў яго Кірылам Варфаламеевічам, на што пачуў прапанову звяртацца прасцей – уладыка. Той раз, апрача ўсяго іншага, я неспадзявана для самога сябе натхніўся і распавёў, пра што тады пісаў – пра разгромленае расейскімі жандарамі таёмнае студэнцкае таварыства філарэтаў, чья назва заасацыявалася з імем гаспадара. Не сказаў бы, што мой гістарычны экскурс надта спадабаўся, але ўладыка з уласцівай яму ветлівасцю і талерантнасцю самавіта ківаў: «інтаресно, інтаресно».

Я пачуў тады, у прыватнасці, і падзяку за тое, што, прыязджаючы ў тыя часы ў Мінск, шмат разоў спыняўся ў нашай кватэры знакаміты цяпер мастак-ювелір **Мікола Кузьміч**. Ён некалькі гадоў працаваў над узнаўленнем вобразу Крыжа святой Еўфрасінні. (Мікола часта заяўляўся з прыстаўленым дзяржаўным ахоўнікам, і дзеці прасілі патрымацца за пісталетаўтамат.)

Крыж узнаўляўся з благаславення Філарэта. Дзякуючы яму са Святой Зямлі ўдалося даставіць усе тыя ж святыні, што мае арыгінал нацыянальнай рэліквіі, і асвечанае іерусалімскім патрыярхам кіпарысавае дрэва для асновы крыжа. Майстар Мікола Кузьміч быў удзячны ўладыку за наладжаную яму пілігрымку туды, дзе завяршыўся зямны шлях полацкай князёўны-ігуменні, нашай асветніцы і святой, якая цяпер шануецца як нябесная заступніца краіны. (Дарэчы, мітрапаліт не раз намякаў, дзе знаходзіцца сам жыватворны Крыж. Цяпер пра гэта ўжо адкрыта пішуць беларускія даследчыкі – у скарбніцах падмаскоўнай Троіца-Сергіевай лаўры.)

Думаю – калі б экзархам была іншая асоба – благаслаўленне на гэтую вялікую і патрэбную не толькі царкве, але і дзяржаве працу таксама было б атрымана. Але вось ці дабраславіла б тая іншая асоба, як гэта зрабіў уладыка, гісторыка **Фёдара Крываноса** на працу ў архівах КГБ для даследавання рэпрэсій супроць духавенства за савецкім часам?

Вынікам тых росшукаў стала кніга «У Бога мёртвых нет. Неизвестные страницы из истории Минской епархии. 1917–1939 годы». Назва гаворыць сама за сябе.

А вось на што благаслаўлення без Філарэта, на маю думку, не было б дадзена, дык гэта на помнік нерэабілітаванай «варагіні народу», непахіснай грамадзянцы

Беларускай Народнай Рэспублікі паэтцы **Ларысе Геніюш**.

Помнік аўтарства скульптара **Міхася Інькова** ўсталявалі ў Зэльве на цвінтары *Свята-Траецкай* царквы ў 2003 годзе. Улады колькі разоў спрабавалі падняць на яго руку, але зэльвенскі святар айцец Аляксандр рашуча станавіўся на абарону: паставілі з волі мітрапаліта, толькі з ягонай волі і дэмантаваць дазволім. Такога благаслаўлення Філарэт не даў, і кветкі да помніка неслі да сакавіка 2023 года, пакуль ворагі беларушчыны не дамагліся свайго: уначы помнік злачынна звезлі ў невядомым кірунку.

Што да дэпутацкай дзейнасці Філарэта, то пасля антыдэмакратычнага маскоўскага путчу ў жніўні 1991 года ён галасаваў за стварэнне часовай камісіі Вярхоўнага Савета па ацэнцы дзейнасці дзяржаўных органаў, аб'яднанняў і службовых асоб, якія падтрымалі спробу палітычнага перавароту. (Камісію, якая выявіла мноства такіх фактаў, між іншым, узначальваў прадстаўнік парламенцкай Апазіцыі БНФ **Ігар Пырх**.) Уладыка аддаў свой голас і за пастанову Аб дэпартызацыі органаў дзяржаўнай улады, прычым, як сведчаць

пратакты галасавання, – за тую рэдакцыю гэтага дакумента, якую зноў жа прапанавала фронтуўская парламенцкая апазіцыя. У Вярхоўным Савеце ён быў таксама старшынёй камісіі дэпутацкай этыкі, апекаваўся праграмамі дапамогі пацярпелым ад Чарнобыля.

Аднойчы пошта адзін за адным прынесла два лісты ад знаёмых настаўніц. Іх аўтаркі пісалі мне як палачаніну пра адно і тое ж: прывезлі вучняў на экскурсію ў Полацк, пад'ехалі да Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра.

Манашка-эскурсаходка зайшла ў аўтобус і загадала падняць рукі тым, каго хрысцілі ў касцёле. І ў выніку: «Сядзеце здесь, вам в святую обитель не позволено». Я перадаў лісты Філарэту і больш пра такое цемрашальства не чуў.

Зразумела, пры ўсім прытым я бясконца далёкі ад ідэалізацыі ўладыкі. Вядомыя ягоныя гульні-стасункі з уладай, хоць цяпер праваслаўныя святары, якія вымушана пакінулі Беларусь, кажуць, што экзарх імкнуўся непасрэдна з вярхоўнай уладаю сутыкацца як найменш, а дзеля таго стварыў пры сабе адмысловае кола дарадцаў – такі адмыслова «буфер», які з тымі вярхамі і кантактаваў. Але цяпер не пра гэта.

Дазволю яшчэ адзін успамін з шуфлядыкі.

У 1998 годзе на Крыжаўзвіжанне ў Полацк прыехаў тагачасны маскоўскі патрыярх **Алексій**. На літургію ў Крыжаўзвіжанскім саборы Спаса-Еўфрасінеўскага манастыра і на наступную трапезу Філарэт даволі нечакана запрасіў і мяне. Нечакана — бо зусім нядаўна я па палітычных матывах, пасля некалькіх выступав на дэмакратычных мітынгх быў звольнены з выдавецтва «Мастацкая літаратура» і Філарэт – мне дакладна вядома – быў у курсе.

На літургію ў храм было не ўплішчыцца – столькі з'ехалася мінскага і абласнога начальства. Гэтая сціжка чыноўнікаў, трохі прарэджаная людзьмі з культурнага поля, апынулася і за сталамі ў манастырской трапезнай. Запомнілася, як начальнікі рознага рангу тачыліся бліжэй да Алексія, каб недзе паблізу сфатаграфаваліся, і як патрыяршыя ахоўнікі бесцэрымона засвечвалі стужкі і, чытаючы ама-тарам такіх фотасесій натацыю, праводзілі іх на месца.

Потым у сценах трапезнай натхнёна забразгаталі нажы і відэльцы, зазвінелі келіхі і

пачаліся прамовы-тосты. І тут, жуючы манастырскія грыбочкі, я раптам пачуў, што слова даецца «гражданину сего Богом хранимого города нашему писателю Владимиру Орлову». Чаго-чаго, а гэтага, прызнаюся, зусім не чакаў. І, відаць, не адзін я, бо ў шчыльных шэрагах прысутных начальнікаў адчулася відавочнае незадавальненне.

Даслоўна ўжо не ўгадаю, што казаў з келіхам чырвонага ў руцэ, але напачатку, звярнуўшыся да патрыярха, я выказаў упэўненасць, што той старажытную беларускую мову разумее без

то ўсебеларускага «казацтва». «Святой отец, ваше величество (!), вы не подумайте! Мы навеки с Россией, с братским русским народом!» — казачок ажно захлынаўся ад вернападданасці. «Присядьте уважаемый! – напоўніў трапезную сваім густым зычным голасам Філарэт. – Вам никто слова не давал!».

Філарэта я знайшоў у спісе ўзнагароджаных ордэнам Францыска Скарыны. Божа, колькі там кавалераў, імёны якіх адразу прыводзяць на памяць раз'ятранага «казацкага» атамана! Колькі тых заезджых, каму

перакладчыка. Алексій паважна заківаў, а Філарэт ухвальна бліснуў вачыма. Само сабой сфармулявалася і тое, што високага госця мы вітаем у нашай незалежнай еўрапейскай дзяржаве. Далей пайшло лягчэй – пра Полацк, *Спасаўскі* храм і ягоныя ўнікальныя фрэскі, што захаваліся яшчэ і таму, што продкі беларусаў не зведалі татара-мангольскага ярма...

Карацей, не паспеў я сесці, як ускочыў атаман нейкага тагачаснага ці то віцебскага ці

цяперашні правітель гэты ордэн «пожаловал», хоць яны пра Скарыну анічога ніколі не чулі.

А вось да Кірыла Варфаламеевіча Вахрамеева пытанняў тут не ўзнікла.

Пахаваны ён, паводле запавету, у Жыровіцкім манастыры. Апыніцеся там – пакланіцеся ўладыку.

Уладзімір Арлоў
перавыданне з *Нівы* №
12/2025
fot. church.by, memory.by

Фота Ганны Радзюкевіч

Святатроіцкі сабор

Унікальны кафедральны сабор у Гайнаўцы – гэта адзін з самых маладых помнікаў у рэгіёне. Рашэннем Падляскага ваяводскага ахоўніка помнікаў, ён быў унесены ў рэестр гістарычных будынкаў у канцы 2023 года. Нягледзячы на тое, што будынак адносна новы, ён, безумоўна, заслугоўвае гэтага прызнання, бо з’яўляецца выключным па многіх прычынах – архітэктурным, гістарычным і навуковым.

Унікальны гайнаўскі сабор – выдатны і ўнікальны прыклад, які спалучае ўсходне-хрысціянскія традыцыі з сучаснасцю. На думку экспертаў, ён, безумоўна, заслугоўвае прызнання гістарычным помнікам, пра што ўжо гаварылася некалькі гадоў таму. Святатроіцкі сабор – гэта парафіяльны храм, размешчаны на вуліцы айца **Антонія Дзевятоўскага**, і з’яўляецца славуцасцю Гайнаўкі. Храм быў пабудаваны паміж 1974 і 1992 гадамі па праекце прафесара **Аляксандра Грыгаровіча**. Мастацкую канцэпцыю стварыў легендарны прафесар **Ежы Навасельскі**.

Гэты храм – адзін з найцікавейшых прыкладаў сучаснай архітэктуры ў Польшчы. Дах утвораны нерэгулярна перасякальнымі бетоннымі абалонкамі, а інтэр’ер упрыгожаны цудоўнымі паліхромнымі працамі грэчаскага мастака **Дзімітрыяса Андано-**

пуласа, які таксама стварыў іканастас і некаторыя іконы. Царква можа змясціць 5000 вернікаў, што робіць яе другой па велічыні царквой у краіне (саступаючы толькі царкве Святога Духа ў Беластоку і апярэджаючы царкву Успення Найсвяцейшай Дзевы Марыі ў Бельску-Падляшкім).

Іншыя дэталі пра «новы» помнік: вышыня 50 метраў два ўзроўні (ніжні храм прысвечаны Святому Мікалаю), сем алтароў, плошча больш за 1000 квадратных метраў.

Гайнаўскі кафедральны сабор таксама вылучаецца сваімі вітражамі, якія рэдка сустракаюцца ў праваслаўным хрысціянстве. Іх прэстыж павышаецца тым фактам, што яны былі спраектаваны і выкананы выбітным прафесарам Акадэміі мастацтваў у Кракаве **Адамам Сталёны-Дабжанскім**, калегам

і сябрам прафесара Навасельскага. Айцец Антоні Дзевятоўскі, прыходскі святар Гайнаўкі, кантраляваў будаўнічыя работы ад пачатку да канца. Царква служыць гайнаўскім вернікам; на працягу многіх гадоў яна таксама з’яўляецца абавязковай турыстычнай славуцасцю рэгіёна. Раз на год яна становіцца цэнтрам праваслаўнага музычнага свету дзякуючы фестывалю, які тут праводзіцца.

«Мне вельмі шкада, што праца Навасельскага не была рэалізавана», — прызнаецца прафесар **Ежы Усціновіч**. «Гэты храм, нягледзячы ні на што, унікальны ў сусветным маштабе. Я падарожнічаю па свеце, бачу нямала такіх будынкаў, і ў свеце няма будынка, падобнага да Святатроіцкага сабора ў Гайнаўцы, калі гаворка пра праваслаўныя аб’екты», – дадае вядомы архітэктар.

Першым праваслаўным рэлігійным аб’ектам у Гайнаўцы была часоўня (пазней капліца), прысвечаная Казанскай іконе Божай Маці, заснаваная ў 1925 годзе ў прыватнай кватэры. Самастойны гайнаўскі прыход быў створаны 26 мая 1942 года. Драўляны будынак лясніцтва быў прыстасаваны пад прыхадскі храм (прысвечаны св. Мікалаю). У 1953 годзе была ўзведзена могілкавая царква, прысвечаная Усім Святым. Паміж 1973 і 1983 гадамі быў пабудаваны новы прыхадскі храм – кафедральны сабор Святой Тройцы. У прыходзе знаходзіцца Праваслаўны навучальны цэнтр для псалмістаў і царкоўных дырыгентаў, адзіны ў Польшчы, заснаваны ў 1996 годзе.

З парафіі Святой Тройцы былі створаны наступныя прыходы: прыход Узнясення Гасподняга ў Арэшкаве (1982 г.), прыход Нараджэння Святога Яна Хрысціцеля ў Гайнаўцы (1996 г.), прыход святога Дзімітрыя ў Гайнаўцы (1996 г.). **(рмац)**

Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях печатало обшырну книжку посвячену історії лаґру в Талергофі пн. «Талергоф. Лаґер інтернуваня Русинів». Публикация ест в цілости по польскы і находят ся в ній рефераты участників конференції, яку в 2024 р., в 110. річницю початку поневолинь наших предків в Талергофі, зрыхтувало Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях во спілпрацы з Музейом Дворы Карваціянів і Ґладышів в Горлицях.

Талергоф. Історія переживаня

Виданя обогачене ест цінныма матеріялами – документами і фотографіяма, а тіж дополнене о додатковы тексты, што пошырюют підняту проблематику заедно о дослідничу, як і спільнотову перспективу. Книжка чыслит близко 400 стран.

Публикация не ест пробом сенсацийного одкрываня забытой історії ци маніфестом памяти. Ёй амбіция ест інча і барже вымагаюча – упорядкувати знаня о лаґрі інтернуваня, а тіж вказати, што досвідчыня Талергофу было долготырвале – вплило на свідоміст, соспільны поставы, внутрішню динаміку спільнот, котрых досягнул лаґер.

Зобраны в томі тексты вказуют Талергоф як вельвовимірове явиско, походять з ріжных бадавчых порядків. Домінуют історичны дописы, дополнены анализом джерел, рефлексийом над памятю. Не достаемя еднорідной синтезы, радше панораму проблему.

Част тому становлят історичны тексты, з реконструкцийом ґенеzy, механізмів і реалій фунґуваня лаґру в Талергофі. Авторы припоминают, што лаґер был орґанізуваный в поспіху, без плану, як нарядя военной контролі і превенції. Трафляли гын не лем реальны симпатикы Росії, але тіж особы, котры підозрюваны были о неполяльнїст взглядом

Австро-Мадяр на основі барз гмлистых критерий: пренумераты ґазет, даного віроісповіданя, языка, репутації ци сусідскых доносів. Серед арештуваных были священники, учителі, сельскы еліты, урядники, аж і жены з дітми.

Сесы дописы вказуют хаос войсковых і адміністраційных власти, брак ясных правных процедур, мішаня арештуваня з інтернуваньом ци просто евакуаційом. Докладні описано обставины жытя в лаґрі, епідемії, смертельнїст, пробы селекції взязнів, выгашаня лаґру в 1917 році. То част, котра основана ест на архівах, урядовій документації, історийоґрафічных рішынях.

Талергоф был вельвонародовым лаґром. Інтернуваны были в ним ґалиційскы Русины, в тым Лемкы, тіж задекляруваны Українці ци Полякы і Жыды. Для Лемків Талергоф был еґзистенційональным і спільнотовым пережытьом. Ёх реляції были од самого початку свідомі партикулярны. Не бесідували за вшыткых вязненых, а за своїх.

Книжка не ма на цілі рішыти, як было на правду і хто вытерпіл найбарже. Част дописів вказує безпосередню лемківску перспективу, але не будувану на

основі выключыня, творіня пересвідчыня, што вытерпіли лем мы. Талергоф представленый ест як своє досвідчыня для даной спільноты і наступства взглядом той своерідной ґруппы. Вказано, як пережытя лаґру вплинуло на зміну постав – од лояльности взлягом монархії до глубокой недовірености взлягом державных структур. Уж в часі фунґуваня лаґру вытворила ся наррация, котра выходила поза реґістер подій, а зачала порядкувати досвідчыня в категоріях сенсу, одповідальности, ґруповой долі.

Книжка не пропонує едной простой тезы. Ёй силом ест вказаня Талергофу як зложеного процесу, котрого не даст ся заперти в чысто адміністраційным описі лаґру ци в упрощеній мартиролоґічній наррації.

Том порядкує знаня, але лишат чытачам простір до рефлексії. Вказує, што історія Талергофу не кінчыт ся на датах і чыслах, але розтігат ся в часі і вплият на свідоміст, память і спосіб оповіданя своей долі.

Книжку мож купити в нашым интернетовым склепі за *тым мотузком* або стацийонарні в Рускій Бурсі в Горлицях.

Наталия Малецка-Новак
lem.fm (17 04 2026, Культура)

Вшанували заслуженого підляшанина Юрія Гаврилюка

26 квітня в Міській публічній бібліотеці в Більську відбувся бенефіс Юрія Гаврилюка – українського історика, письменника, публіциста, редактора та фотомитця з Підляшшя. Союз українців Підляшшя був одним із співorganizatorів події.

Під час бенефісу було представлено мистецьку особистість **Юрія Гаврилюка** та обговорено його значення в історії українського руху на Підляшші. Також відбулося декла-

мування творів, а на завершення – концерт української співаної поезії у виконанні **Романа Гаврана**.

У бібліотеці також відкрилися виставки: «Підляшшя у фотографіях

Юрія Гаврилюка» та «Юрій Гаврилюк – поет, дослідник, редактор, видавець: виставка книжок і часописів».

Вшанування Юрія Гаврилюка було важливою подією українського культурного життя на Підляшші. Це свого роду висловлення вдячності за вклад, який підляський історик і публіцист уже майже 45 років уносить у формування української нації на Північному Підляшші. Участь великої аудиторії, побажання та подяки, що лилися звідусіль, лише підкреслили значення, яке ця постать відігравала і продовжує відігравати в національному житті Підляшшя.

Organizatorami бенефісу були Підляський науковий інститут, Союз українців Підляшшя, редакція Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», у співпраці з Міською публічною бібліотекою в Більську на Підляшші та Товариством друзів скансену в Козликах. Подія співфінансувалася із фондів Підляського воєводства, за підтримки Товариства друзів скансену в Козликах. (za: zup.org.pl)

З чого починається казка?

Ювілейні «Люблинські читання» з Дмитром Кузьменком у Люблині

Недільний вечір 17 травня 2026 року став особливою сторінкою в літописі української громади Люблина. У затишному приміщенні Українського Товариства, що на Ал. Спудзельності Праці 3, відбулася двадцята, ювілейна лекція з циклу «Люблинські читання». Цього разу гостем став відомий письменник, ілюстратор та педагог **Дмитро Кузьменко**, який запросив присутніх до розмови на тему: «З чого починається казка?».

Подія, зібравши вщерть заповнену залу, мала подвійний зміст: вона була не лише святом літератури, а й символічним прощанням із простором, який протягом дванадцяти

років був осередком українського життя в місті.

Представляючи гостя, голова Товариства д-р **Григорій Купріянович** наголосив на багатогранності таланту Дмитра Кузьменка. Дмитро Кузьменко – постать у сучасній українській культурі надзвичайно багатогранна. Народився він 12 травня 1984 року в Житомирі, і в його біографії гармонійно поєднуються, здавалося б, далекі світи: освіта фізика-математика та журналіста, звання кандидата у майстри спорту з висотного туризму та вишукана майстерність художника-ілюстратора. Дмитро є дворазовим стипендіатом програми «Gaude

Polonia», у рамках якої навчався у Варшавській академії мистецтв та Вроцлавському університеті. У його творчому портфоліо – понад 20 книжок та досвід роботи редактором у популярних виданнях «Пізнайко», «Професор Крейд» та «Артек». Довгий час він був відомий під розбишацьким псевдонімом **Кузько Кузякін**, під яким виходила динамічна та іронічна література для дітей. Проте сьогодні письменник, який після початку повномасштабної війни оселився в Люблині, дедалі більше звертається до метафоричної, «повільної» прози для спільного читання дітей та дорослих, що робить його одним із найцікавіших

представників свого покоління. Дмитро Кузьменко разом із родиною вже чотири роки є активним учасником церковного життя, зосередженого при Православній Парафії свт. Петра (Могили) в Любліні.

Окремою важливою сторінкою професійного шляху Дмитра є його багаторічна редакційна діяльність у провідних дитячих та освітніх виданнях. Згідно з джерелами, він працював творчим та випусковим редактором у таких популярних часописах, як «Пізнайко», «Професор Крейд» та «Артек». Саме робота в редакції часто ставала джерелом ідей для його майбутніх книг. Зокрема, відома «Чорна-пречорна книжка» виросла з ідеї тематичного чорно-білого номера часопису, який Дмитро планував на травень 2014 року. Через початок російсько-української війни та подальшу кризу, яка призвела до закриття видавничого дому, номер так і не побачив світ, проте автор згодом реалізував цей задум у форматі самостійного успішного видання. Окрім дитячої періодики, Дмитро Кузьменко також очолював освітній проєкт для вчителів «Всеосвіта» на посаді головного редактора.

Проте під час зустрічі письменник розкрив свою іншу, глибшу іпостась. Дмитро розповів про творчу еволюцію: від бажання бути «літературним піратом» до створення поетичної, метафоричної прози, яку він називає літературою для спільного читання дорослих і дітей. Його останні твори

- «Вечірній вітер», «Старенький трамвай пана Песика», «Будиночок на дереві» - це не просто казки, а тексти, що допомагають проживати складний досвід пошуку дому та ідентичності.

Де народжуються історії? «З чого починається казка?» - це питання стало лейтмотивом лекції. За словами автора, поштовхом може стати будь-що: знайдений під час прибирання старої квартири сухий тарган, що перетворюється на історію про «свободу тарганам», або тривожний осінній вітер на київській Русанівці.

Письменник поділився зворушливими історіями створення своїх книг. Наприклад, книга «Я і мій тато. Висока гора» виросла зі справжнього походу в гори з чотирирічним сином, де автор занотовував кожну емоцію. А «Вечірній вітер» народився з мовчання порожніх вулиць Житомира в перший місяць повномасштабного вторгнення, коли слова знову почали знаходити шлях до паперу.

«Ми всі діти насправді, - наголосив Дмитро. - У дитинстві кожен знає, ким він є, але потім обставини світу змушують нас приглушувати це знання. Моє завдання як письменника - пам'ятати, ким я є, і ніколи не змовкати».

Діалог про освіту та майбутнє Окрім літератури, значна частина дискусії була присвячена освіті. Як вчитель математики та автор текстів для підручників «Нової української школи», Кузьменко підкреслив, що в епоху штучного інтелекту роль вчителя карди-

нально змінюється. «Вчитель має перестати бути просто експертом, він має стати ментором, який допомагає дитині рости та аналізувати світ», - зазначив він. Глядачі, серед яких були консул **Лідія Осаволук** з Генерального консульства України в Любліні, о. д-р **Андрій Коначович** настоятель Православної Парафії свт. Петра (Могили) в Любліні та науковці люблінських вишів – доц. **Оксана Дубініна** та д-р **Андрій Боровик** з Інституту розвитку освіти і науки «Знання», активно долучилися до обговорення проблем сучасної педагогіки та ролі книги у вихованні.

Символічне прощання з «домівкою» Вечір завершився щемливою нотою. Голова Товариства д-р Григорій Купріянович представив ретроспективну фотопрезентацію діяльності організації в цьому приміщенні з 2014 року. На екрані миготіли кадри: посвячення офісу, уроки української мови, репетиції дитячих ансамблів, зустрічі з **Софією Андрухович**, **Юрієм Гаврилюком** та **Олександром Ірванцем**.

Д-р Купріянович зазначив, що хоча Товариство змушене залишити це місце, його місія триватиме. У нових обставинах організація зосередиться на тому, чим нехтують інші – на історичній пам'яті. Символічно, що останньою подією стала саме зустріч із Дмитром Кузьменком, чиї твори вчать нас, що дім – це не лише стіни, а й світло вогника, який ми запалюємо для друзів у найтемнішу ніч.

Такі ініціативи, як «Люблінські читання», залишаються життєво необхідними для збереження нашої культури далеко від рідних домівок, нагадуючи нам, що казка, як і наша ідентичність, починається з пам'яті та відкритого серця.

Організатором заходу було Українське Товариство, профінансовано його завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

о. д-р Андрій Коначович
фото автора

Театр и кино не сдаются!

Ещё недавно казалось, что всё, что связано с русской литературой и русской культурой, в Польше либо исчезнет из поля зрения, либо останется только в формате осторожных академических упоминаний. Но театр, как это часто бывает, оказался упрямее идеологических схем.

■ Он не столько „возвращает” русских авторов, сколько заново проверяет, что именно у них актуально, что ещё не устарело. И если смотреть на польскую сцену последних месяцев внимательно, без желания свести всё к простой формуле „классика жива” или „классика отменена”, выясняется более интересная вещь: сегодня **Чехов, Достоевский, Вырыпаев** нужны польскому зрителю не как знак культурной инерции и не как музейная обязанность, а как материал для разговора о вине, бессилии, распаде связей, соблазне идеи и внутренней пустоте.

Самый свежий и, пожалуй, самый симптоматичный пример – „Преступление и наказание” в Театре им. Александра Севрука в Эльблонге. Официальная информация подчёркивает, что спектакль поставлен по Достоевскому, но в адаптации **Анджея Вайды**. Режиссёр **Андре Хюбнер-Оходло** сознательно связывает новую сценическую версию с памятью о Вайде и столетием со дня его рождения. Критик портала *portEl* замечает, что эльблонгская версия концентрируется не на внешней детективной фабуле, а на главном вопросе – не „кто убил”, а „почему убил”.

В центре оказываются словесные дуэли Раскольникова и Порфирия и та темная сцена совести, где преступление давно уже совершено, а наказание только начинается. Не случайно так важны и тьма малой сцены, и музыка **Адама Жуховского**: атмосфера здесь работает не фоном, а почти моральным давлением. Из этого получается не

школьный Достоевский, а театр внутреннего суда.

Похожим образом живут на польской сцене и „Бесы” в краковском *Scena STU*. Сам театр описывает спектакль как сценическую мистерию с мрачной атмосферой, запахом ладана, проблеском свечей и почти церковным хоровым дыханием, среди которого бродят „живые бесы”. В этом официальном описании уже слышно главное: режиссёра **Кшиштофа Ясиньского** интересует не исторический роман как таковой, а механизм одержимости – идеологической, нравственной, психологической.

Рецензия **Яна Бонча-Шабловского** в *Rzeczpospolita* усиливает эту точку зрения: при всём историческом костюме постановка оказывается неожиданно актуальным диагнозом общества, в котором радикальные идеи, пустота и соблазн зла снова обретают привлекательность. Очень важно, что критик пишет не только о „больших идеях”, но и о тоне спектакля: Ясиньский

ставит Достоевского с почтением, но не как памятник. Отсюда и ощущение, что „Бесы” в Кракове – это не сохранённый шедевр из прошлого, а работа, которая упрямо продолжает разговаривать с нынешним временем.

Если Достоевский и Чехов на польской сцене сегодня звучат как проверка на историческую и моральную прочность, то Иван Вырыпаев в спектакле „Единственные высочайшие деревья на земле” приходит уже не из классического канона, а из болезненно современной речи. Официальное представление спектакля обещает смесь чёрного юмора, абсурда и философской глубины. Перед нами современный человек, потерявшийся в мире ложных эмоций и поисков смысла. И любопытно, что критика на этот спектакль сразу разделилась по интонации, что обычно и бывает с текстами, которые задевают за живое. В рецензии *Rzeczpospolita* это спектакль, который не отпускает и принуждает к моральному

самоотчёту. По мнению редакции, в нём Вырыпаев не щадит ни Россию, ни Китай, ни Запад, ни самого зрителя. А в другой рецензии, на портале Teatr dla Wszystkich, слышно уже разочарование: спектакль обещает интенсивный философский опыт, но не вполне выполняет это обещание. Однако именно эта полярность и говорит о его культурной значимости. Театр, который все считают удобным, как правило, быстро забывается. Театр, о котором спорят, остаётся.

Но особенно строго и даже аскетично выглядит фильм „Два прокурора” **Сергея Лозницы**, вышедший в польский прокат в январе. Фильм основан на

прозе **Георгия Демидова**, человека, чья биография сама по себе стала частью истории советского террора. Критики пишут о фильме как о работе не столько исторической, сколько пугающе современной. *Głos Kultury* видит в нём рассказ о стремлении к правде, о бессилии и утрате иллюзий перед лицом репрессивной власти. *Filmweb* выделяет другие моменты: простоту, визуальную строгость и почти кафкианский юмор безысходности. В сумме складывается любопытный эффект: польский зритель смотрит фильм о 1937 годе, а думает не только о прошлом. И, вероятно, именно это сегодня решает судьбу культурных адаптаций

русского материала: остаются не те, что просто воспроизводят текст, а те, что умеют превратить его в современное нравственное переживание.

Польша не „возвращает русскую культуру” и не пытается её символически реабилитировать. Она делает нечто более тонкое и, возможно, более честное: вынимает из русского материала то, что способно работать сегодня без скидок на происхождение автора. Выживают не те вещи, которые можно почтительно поставить на полку, а те, которые по-прежнему ранят. У Достоевского это вина и соблазн идеи, у Вырыпаева – современная моральная неустроенность, в фильме Лозницы – холодная машина власти. И, пожалуй, именно поэтому все эти произведения так заметны сейчас в польском культурном поле: они приходят не как знаки чужой традиции, а как опасно живые собеседники сегодняшнего дня.

Светлана Агошкова
za Здравствуйте, № 1/2026
фото **театральный архив**

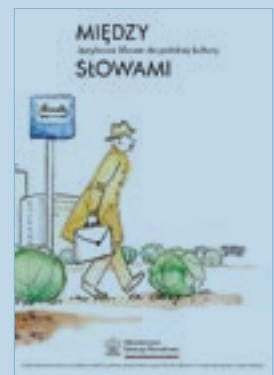
Между словами

■ Публикация фонда в поддержку двуязычия EduNowa „Между словами. Языковые ключи к польской культуре” (*Między słowami. Językowe klucze do polskiej kultury*) приглашает в путешествие по Польше, где главным путеводителем становится язык. Книга показывает, как культурные коды, традиции и региональные особенности живут в идиомах, пословицах и регионализмах и как помогают разговаривать в современной Польше с детьми и взрослыми.

Публикация включает раздел с 50 идиомами и 60 пословицами, раздел с региональными вариантами языка и упражнения, закрепляющие и развивающие умение использовать рассматриваемые обороты, выражения и слова.

Это не учебник в привычном смысле. Вместо списка правил читатель получает отобранные выражения с объяснением значения и происхождения, примерами из речи и эквивалентами в других европейских языках – в том числе и на русском языке. Такие сопоставления помогают увидеть, где образы совпадают, а где скрываются культурные различия.

Так, польское *być nie w sosie* описывает плохое настроение через образ „не того” целебного соуса, который поддерживает равновесие. По-русски мы скажем иначе: „быть не в духе”. А идиому *wiercić komuś dziurę w brzuchu* – назойливо приставать с просьбами – русскоязычный читатель знает наверняка в нескольких вариантах: „сверлить мозг”, „выносить мозг”, „доставать”, „капать на мозги”.

Книгой можно пользоваться и как пособием для систематических занятий, и как источником идей для живых разговоров о польской культуре. Издание распространяется фондом бесплатно при поддержке Министерства образования по программе *Nasze tradycje*.

Светлана Агошкова
(rosjaniewpolsce.com)